

Kis jugó pornográfia a '60-as évek elejéről

Könyvet kaptam ajándékba, olyan könyvet, amelyet egy Rehák-kollégista írt*. Szívmelengető, hogy a szabadkai Rehák-kollégium növendékének könyvét vehettem a kezembe. Egyetemre indulásomkor, 1961/62-ben lányok számára Újvidéken csak egy, egyetlenegy kollégium volt, a „studentski dom” (egyetemista kollégium), amelyet mi nemes egyszerűséggel vagy domként, vagy tükörfordítással otthonként emlegettünk. Kollégium csupán a passzív szókincsünkben létezett.

A magyar nyelven és irodalmon kívül mi mindent, valóban MINDENT szerbül tanultunk, de reménykedtünk... rebesgettük, hogy valahol, valamikor, majd... Tudni véltük, hogy REHÁK magyar szociológia-tankönyvet fog írni, vagy már ír is, netalán fordítja a (még meg sem levő) szerbet. Már-már elhittük, hogy előadást is fog tartani magyarul, megváltást vártunk tőle... Persze semmi... csak suttogás, sárdobálás, inszINUÁCIÓK; a Párt könnyen intézte az ilyesmit. Most győzelmi mámor fogott el, szívet melengető érzés, és valószínű emléklavina indult el bennem.

A '60-as évek eleje Újvidéken. Nagyon kevés és nagyon drága az albérlet, a miénkben még fűteni sem szabad, mosakodni alig. Tanultunk mi az első évben mindenhol, ahol meleg volt, a Matice Srpska könyvtárban, a Szemináriumban... de legjobb lett volna valahogy helyet kapni a Fejős Klára Kollégiumban. Vajdaságiak nagyon nehezen jutottak be, még párttagok is alig... Egy évfolyamtársam agyában megszületett a nagy ötlet: menjünk el az autót-építésre, a hétpróbás átnevelő intézménybe, ha letudjuk, akkor megkapjuk a kollégiumi jogot, és megbízhatóvá válva, megedzve („prekaljeno”), minden osztályidegenségünket, másságunkat levetve diadalmasan bevonulhatunk a Fejős Klára egy áhított szobájába.

I.

Az autót

Elődje és boldog őse a Dobojs-Banja Luka-vasútvonal építése, ennek pedig a hősi, transzszibériai vasúte.

Tehát, íme a Belgrád-Bar-autót építésének belgrád-saraorci szakaszán a munkaakció:

Egyértelmű meghatározója a káromkodás. Áradó szitoközön, közönséges és mocskos, az Atyaúristentől a Szűzanyáig, a saját édes jó anyánkig, nagyanyánkig, összes le- és felmenőnkig mindent és mindenkit végigkáromoltak, még önmagukat is (visszaható káromkodás!). Jugoszlávia összes nemzetének legalantasabb, legdurvább, legocsmányabb kifejezései öncélúvá növe testet öltöttek, és eleven rontásként jártak be a tábor. Alpári kísérezene. Napközben. Este ezzel szemben tábortűz, bársonyos ég, csillagfény, andalgás, romantika; hazafias elragadtatástól dagadozott a keblünk, a lobogó lángokba meredve, megbabonázva, lelkesen fújtuk a nótát a Lovćen-hegyről, a világ legszebb sziklás vidékéről, az örökkön, kéken és hatalmasan zúgó-morajló tengerről, a sötéten hajbókoló erdőkről, a virágzó és elsősorban nagy honról, amelyet mindig meg fogunk védeni és tartani.

Belgrádból „prikolicával”*** szállítottak bennünket a Saraorci nevű falu közelében épülő autót-útszelvényig. Forróság, por, járhatatlan út, vagy még az se... Barakktábor: minden, mi szemszájnak ingere: „sanitarni čvor” (vizesblokk), büfé, posta (!), elsősegélyhely, gyengélkedő, ebédlő, konyha, mosoda – néhány bádogteknővel. Foci-pálya is volt, poros és hepehupás, de mégis..., ám labda sehol, a meglevőt a távozó váltásból elvitte valaki. A hálóbarakkokba csak este költözhattünk be, mert tetőtlenítés folyt, vagyis általános bogárirítás. Vételeztünk egyenruhát: óriási „amblémmal”**** megjelölt csinos „esz-em-bé”-

blúzt **** és -sortot, több pár zoknit és a nehéz, agyagos-kavicsos terep meg a csákányozás miatt kötelezően viselendő jó erős, kőkemény cipőt. Utóbb odalett az idill, kiderült, hogy a büfé-be oltott vegyesboltban pangó ratlukon és poros baklaván kívül semmi sem kapható, és az is méregdrága, a mosóbarakk durva összecsapások színhelye lett, mert a fiúk a lányokkal akarták kimosatni a cuccukat.

Csatlakozott hozzánk egy szlavón és egy macedón brigád. Mi, újvidékiek a kies Vajdaság lakosságának teljes palettáját képviseltük. A teljeset, betelepítettekkel és őslakosokkal egyetemben. Hogy hányan voltunk, azt már nem tudom, de arra emlékszem, hogy lány alig akadt. Mi, magyarok hárman voltunk. A lányokat kezdetben próbálták másra is használni, főleg bennünket (fajtánkról elterjesztették, hogy „kikapós”... ugyebár!). Heves ellenállásunk döbrent értetlenséget, óriási megrökönyödést, megütközést, sőt az alapszervezetben kemény bírálatot váltott ki, már-már pártfegyelmivel fenyegettek, nyilvános önkritikára szólítottak fel, mert nem akarunk vegyülni, vagyis együttműködni, de aztán valahogy elültek a dolgok.

Rendkívül tanulságos táborúzi foglalkozás volt az értékelés: norma, teljesítmény, megmozgatott föld, köbméterek... napi, heti, egyéni; brigádok és csapatok szerinti lebontásban... Megnevezték, vagyis kinevezték (!) az aznapi vagy a heti udarnikot*****. Szegény kis macedónok, középiskolások lévén, örökké siránkoztak, hogy képtelenek a normát teljesíteni, mert az az egyetemistákra van szabva. Ezt a munkaakció végén, a záróértékeléskor az első számú, vagyis a fő-fő „udarnik – smene, čete, brigade” (a váltás, a csapat, a brigád stb. élmunkása) címének kiosztásakor is veszettül hangoztatták, mindhiába. Cím, akár a legkisebb is, kizárólag a kiválasztottaknak járt, akkor is, ha ők voltak a fő lógósok... A váltás végén az udarnikságért folyó mesterkedés, hízelgés, intrika és sunyizás szármalmas ügyeskedéssé, késhegyre menő hatalmi harccá aljasult. Undorító volt, és rosszabb, mint az, amit egyesek a közeli csenevész akácfásban továbbképzés gyanánt űztek esténként.

A tábori rádióközpont hazafias, főleg montenegrói dalokat harsogott. Volt kultúrfelelősünk, aki a nappalt elbliccelte, este a tűznél marxizmus-sal fűszerezett előadást tartott, majd gitározott,

harmonikázott, énekelt, előénekelt, énekeltetett, táncolt, és mindent tudott. A szlavónokat bírálta, mert szeparálódnak, a macedónokat, mert lusták. A művezető némi malíciával egyszer megpróbálta helyretenni, utóbb ezt nem tette, pedig ő volt az egyedüli szakember: faékekkel megjelölte az aznapi szelvényt, meghatározta, hány köbmétert kell kiásni, kicsákányozni, lapátolni, hol, mennyi prikolicát telerakni, merre, mennyit talicskázni. Kijelölte a rézsút, amelyen nagyon rossz volt dolgozni, mert éles szögben lejtett, és tükörsimának kellett lennie. A lányok a talicskázáson kívül mindent ugyanúgy teljesítettek, mint a fiúk. „(Čovek)... kako to gordo zvuči!” (Ember)... ez olyan büszkén hangzik! – mi így idéztük M. Gorkijt, akkor még Leninnek tulajdonítva ezt. Tele voltunk hasonló hasznos szállóigékkel. Egyrészt meghatódtunk, másrészt hízott a májunk az egyenjogúság fölemelő érzésétől! Szerintem a legnehezebb a zúzalék kirakodása volt, már-már szürreális: ... lapáttal, zárt – nem lenyitható oldalú – vagonból. Ilyenkor a brigádvezető óránként a kezünkbe nyomott egy szem maszatos kockacukrot a zsebéből, és lelkesen biztatott, érijünk csak el az aljára, akkor már gyerekjáték, a vagon fenekén simán csúsztatva nagyszerűen alámegy a lapát. Nagyon nehéz, és teljesen abszurd volt az is, amikor mély gödört ástunk: az ember a teraszosan kialakított följárón maga fölé dobta az agyagot, ott a következő ugyanezt tette, a harmadik szintén fölfelé lapátolt a lentről számított negyedik teraszon álló pótkocsiba, a gödör mélyén levő egyik ember ásott vagy krampácsolt (csákányozott), a másik lapátolt (miközben rég föltalálták a földmarkolót, buldózert, emelődarut, rakodógépet).

Szombaton kimenő Saraorciba!!! Jó egyórai járás forró porban, aszott fűbe vesző nyomon. A falu: néhány árván gunnyasztó ház, egy örökké zárt, düledező posta, mellette gyanús, szármalmas és üres cukrászda. Légypiszok. Seholy lélek. A lakosság a környező hegyekben birkapásztorkodik asszonyostul, gyerekestül, mindenestül. A férfiak idővel bemerészkedtek a táborunkba, és némi pálinka meg juhtúró ellenében összeszedték a körletben elhajigált konzervdobozokat. MERT FŐZNI LEHET BENNÜK! FŐZNI! Becsapni azonban nem hagyták magukat, tudták ők jól, hogy a rádióban kicsi ember beszél és énekel.

Ideológiai nevelésünk egy smederevói „prikolicás” kirándulásban csúcsondott ki. Útközben majd kiköptük a lelkünket, hol dalban törünk ki, hol a szerb nép hősi harcainak történetét hallgattuk. Szóba került Belgrád***** is, hogy ott még több és fontosabb szerb történelmi emlék van, ám oda nem jutottunk el.

A kórházbarakk szinte mindig tele volt szimulánsokkal, de akadt gyomorrontásos és napszúrásos beteg is, noha a vízfordók szorgalmasan osztották a vizet az egész „radilištén” (munkaterpen). Egyik kezükben kanna, a másikonban füles „lonče” (bögre) volt, aki nem tartott magánál poharat, nyugodtan ihatott belőle... Akadt olyan is, aki magát a kannát húzta meg ...

Aztán csak vége lett egyszer... A *Bosa Miličević udarna brigada* dalolva megérkezett Újvidékre.

Amikor az ember kijön a folyóból, leperregnek róla a vízcseppek.

Bejutottunk a Fejős Klárába.

2020. január 15.

* Boja Patyi Sarolta: A pipicslámpa fényénél. Életjel Könyvek, 2018

** Sok szerb szót használtunk, akkor és ott így beszéltünk. Így szocializálódtunk, így szocializáltak bennünket. Az idegen szónak varázsa van, főleg, ha nem ismerjük az anyanyelvi megfelelőjét. A prikolicát többnek, kifejezőbbnek éreztük, mint a pótkocsit, hangulat és egész sor jelentésárnyalat tapadt hozzá.

*** Az embléma ma is vitatott kifejezés, akkor még hírért sem hallottuk.

**** Az olajzöld szín (álcázó, katonai terepszín) szerb elnevezése: *sivo maslinasta boja* – ennek a kezdőbetűi az esz-em-bé.

***** Az udarnik szó magyar megfelelője: élmunkás, rohammunkás, közmunkában részt vevő – ennek se íze, se szaga, semmiképp sem tükrözi azt a mély megvetést, amit mi éreztünk.

***** A gyöngébbek kedvéért megjegyzem: Szendrő vára és Nándorfehérvár (I. Hunyadi, törökök, déli harangszó stb.).

Lovag